

1. 20

ა. სასურელი

(ბიბლიოთეკა "1913 წ. №1")

(ქართული ენის ფილოსოფია)

35550

პ ა ს უ ხ ი

ბ.ბ. კანონისტ-პროფ. ალმაზოვს და ბერდნიკოვს.

თუმცა პროფესორები ალმაზოვი და ბერდნიკოვი მსგავსად მ.მ. ვოსტორგოვისა და ბუტკევიჩისა არ უწოდებენ ქართველ ავტოკეფალისტ-ეპისკოპოსებს რევოლუციონერებად და პატრიოტებად (საინტერესოა ვიცოდეთ, რომელი საეკლესიო კანონი უკრძალავს ეპისკოპოსს, უყვარდეს თავისი სამშობლო და თავისი სამწყსო?!), მაგრამ ისინიც არსებითად იმავე დასკვნამდის მიდიან შესახებ საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალობის აღდგენისა, როგორც ზემო აღნიშნული ავტოკეფალისტი (?) მამები; სახელდობრ, ისინი ამბობენ, რომ **სასურველია** საქართველოს ეკლესია დარჩეს იმავე უთვითნებო მდგომარეობაში, რომელშიდაც დღეს არისო. გარნა ამასთანავე ივიწყებენ, რომ საქართველოს სამღვდლოება და სამწყსო თავის ეკლესიის ასეთ მდგომარეობას არა სასურველად ჰპოებს, როგორც საეკლესიო კანონების, სამწყსოს კეთილდღეობის და მართლმადიდებელ ეკლესიის პრაქტიკის წინააღმდეგ, ხოლო დასაბუთებული ნებისგამომეტყველება და რომელიმე ეკლესიის სამღვდლოებისა და სამწყსოს სურვილი სარწმუნოებრივ საკითხში გადამწყვეტ ფაქტორად მიიღება ავ-

ტოკეფალიის საკითხში. ძალიან სამწუხაროა, რომ კრების წინასწარ საბჭოს მეორე განყოფილებაში კანონიკურ მოხსენების შედგენა მიანდო მხოლოდ მარტო განზრახ ავტოკეფალიის მოწინააღმდეგე პირებს, პროფესორ-კანონისტებს ალმაზოვს და ბერდნიკოვს, და არ შეუერთეს მათ, როგორც მე თავი დგანვე წინადადება შევიტანე, მიუღდგომლობისა, ძალებისა და მოსაზრებების გასათანასწორებლად ასეთი ცნობილი კანონისტი და მასთან ქართული სასულიერო ლიტერატურის მცოდნე, როგორც არის პროფესორი ზაოზერსკი, ეს გულდადებული ავტოკეფალისტია. როცა პროფესორმა ალმაზოვმა წაიკითხა თავის მოხსენება, როგორც მოწმობს სხდომის პროტოკოლი (242 გვ.), პროფესორმა ზაოზერსკიმ, რომელიც დაესწრო ამ სხდომას, განაცხადა: „მე თანახმა არა ვარ ბ. პროფ. ალმაზოვის ასეთი აზრისა და მისი შედეგისა, და ჩემ წერილობით აზრს ცალკე წარმოვადგენო“. მაგრამ იგი აიძულეს იქვე სიტყვიერათ გადაეცა უმთავრესი მოსაზრებანი თავის შესიტყვებისა, რაც მან მშვენიერად შეასრულა, მაგრამ, რასაკვირველია, წერილობით გადმოცემული ვრცელი მოხსენება ამ საუკეთესო კანონისტისა და ქართულ საეკლესიო საკითხში უფლებამოსილ მსაჯულისა უფრო დამარწმუნებელი იქნებოდა ყველასათვის, ვისაც სურს და შეუძლია რამე დაიჯეროს.

მე კანონისტი არა ვარ და არც იურისტი, მაგრამ, მაგონი, კანონიერი, ლოგიკური მსჯელობა მარტო კანონისტების და იურისტების საკუთრებას არ შეადგენდეს. საეკლესიო ისტორია და საეკლესიო კანონმდებლობა ყველასათვის ხელმისაწვდომია და ვინც ამ საგნებით კეთილად ინარჩუნებებს და მასთან საქართველოს საეკლესიო ისტორიასაც გაცნობილია, უეჭველად საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის სასარგებლოთ ილაპარაკებს. პატივცემული კანონისტები ალმაზოვი და ბერდნიკოვი, რა თქმა უნდა, თავის საგნის მცოდნენი არიან, მაგრამ იგინი ვერ იცნობენ ვერც საქართ. საეკლესიორიას.

ვერც მის კანონმდებლობას, ვერც ქართულ სასულიერო ლიტერატურას და საეკლესიო სიძველეს, ვერც მის ჩვეულებებს და გადმოცემებს, ვერც ამ ეკლესიის დამოკიდებულებას სხვა მართლმადიდებელ ეკლესიებთან, და, შესაძლებელია, არასოდეს არ ენახოთ არც ერთი ქართული წიგნაკი. ხოლო უმთავრესი კი ესაა, რადგან მსჯელობის ობიექტს (საგანს) საქართ. ეკლესია შეადგენს თავის წარსულით და აწმყოთი.

საეკლესიო კანონისტი ბერძენი რომ მოვიყვანოთ მაგალითად, რომელმაც არ იცის რუსის ეკლესიის ისტორია, ზნეჩვეულება და კანონმდებლობა და წინადადება მიესცეთ მსჯელობა იქონიოს ამ ეკლესიის საკითხზე, შეიძლება თუ არა მისი მსჯელობა, მიუხედავად მთელი მისი ბერძნული სწავლა-მეცნიერებისა, კანონიერი და დასაბუთებული იქნეს? ასეთ მდგომარეობაში ჩააცვივდნენ აღნიშნული კანონისტები პროფესორ ზაოზერსკის გარდა, რომელიც თავის გამოკვლევებისათვის ჯერ კიდევ წინეთ სარგებლობდა მდიდარი ქართული სასულიერო ლიტერატურით.

პროფესორმა აღმაზოვმა, როგორც ეტყობა, თავს იღვა უიმედო მიზანი, რომ გაამართლოს უმართლო და უკანონო საბუთი, რომელიც უწმ. სინოდმა წამოაყენა იმპერატორ ალექსანდრე პირველის წინაშე თავის მოხსენებაში, რომელშიდაც ნათქვამია, რომ, რადგან 1801 წლის 18 იანვრის და 12 სექტემბრის მანიფესტის ძალით „საქართველოს სამეფო შემოერთებულია სრულიად რუსეთის მფლობელობასა ქვეშე“, ამიტომ საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობა უნდა დაექვემდებაროს რუსეთის ეკლესიის სინოდის უწყებასაო. რადგან არაფერი ამის მსგავსი არ არის არა თუ მართლმადიდებელ ეკლესიის კანონმდებლობაში, არამედ საზოგადოთ მთელ საქრისტიანოშიდაც, ამიტომ პ. აოვ. აღმაზოვი ცდილობს სხვადასხვა შედარებით და მაგალითებით ჯერ თავისებურათ დაამყაროს ცნება ავტოკეფალიაზე, უჩვენოს შემთხვევები მი. სი მიღებისა ან დაკარგვისა სხვადასხვა ეკლესიებისაგან და სხ.

შემდეგ იგი თავის ამაირად გამოყვანილ დასკვნებს აზომებს საქართველოს ეკლესიას და ფიქრობს, რომ მას ავტოკეფალობა შეიძლებოდა წართმეოდა, რადგან ეს ავტოკეფალობა იყო „არა სრული და არა დასაბამითი“. მაგრამ მას ხომ ავტოკეფალობა არ ჩამორთმეოდა და არც შეიძლებოდა ჩამორთმეოდა de jure არც საერო და არც სასულიერო მთავრობისაგან, არამედ საქმე მხოლოდ იმაშია, რომ მას საკუთარ კათილიკოსას მაგიერ მართავს გარეშე ეკლესიის ექსარხოსი, რაც აკრძალულია მსოფლიო კრებების კანონების ძალით. აბა გვიჩვენოს ბ. აღმაზოვმა ისეთი ოქმი, რომელსაც კანონიერი ძალა ქონდეს და სპობდეს საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალობას. ასეთი ოქმი არასოდეს არ ყოფილა და არც არის. საქართველოს რუსეთთან შეერთება წინააღმდეგ რუს-ქართველთა 1783 წ. ხელშეკრულობისა საერთაშორისო უფლებას ეკუთვნის, ხოლო საქართველოს ეკლესიის რუსეთის სინოდის დაქვემდებარება — საკლესიო უფლებას, რომელთა ძირითადი პრინციპები არსებითად განირჩევიან, რაც კანონის ტემბა ძალიან კარგათ იციან.

ამ ნაირათ პროფ. აღმაზოვის მთელი მოხსენება არა პირდაპირ საბუთებისა და შედარებათა განხილვისაგან შედგენილი, არსებითად ხელოვნური მოზაიკაა, ნაქსოვი დიალექტიკისა, სოფისტიკისა და კაზუისტიკისაგან, როგორც ამას ხშირად შერებიან დაქნილი ვექლები რომელიმე საექვო პროცესის მოსაგებათ,

პროფ. აღმაზოვს დავიწყებია პავლე მოციქულის ბრძნული რჩევა, რომ არა ჯერარს ბრძნობა უმეტეს წესისა. (რომ. XII 3.)

თავის მოხსენების დასაწყისში პ. აღმაზოვი ამბობს რომ რადგან აღმოსავლეთ-მართლმადიდებელი საეკლესიო კანონები არ იხსენიებენ ივერიის (ან საქართველოს) ეკლესიას, მსგავსადვე ეს კანონები „არ იძლევიან პირობებს, რომლითაც რომელიმე ადგილობრივ ეკლესიას შეეძლოს მითვისება ავტოკეფალობისა, ამიტომ, განაგრძობს ბ. ა., დავგრჩენია დავკმაყოფილდეთ იმ

ცნობებით, რომლებიც არა პირდაპირ ეხებიან ავტოკეფალობას საზოგადოთ. და მას მოჰყავს ეს „არა პირდაპირი ცნობები“ ავტოკეფალობაზე. მაგრამ უწინარეს ყოვლისა უნდა შევნიშნოთ, რომ მსოფლიო კრებებს იწვევდენ „განსაკუთრებულ მიზეზთა გამო“, როგორც თვით პრ. ბ. ბრძანებს, უმთავრესად კი მწვალებელთა წინააღმდეგ რომელიმე დოღმატის დასამყარებლათ და მათი კანონები ეხებიან განსაკუთრებით იმ ეკლესიებს, რომლებიც შედიოდენ ბიზანტიის სახელმწიფოში. საქართველო კი არ შედიოდა ამ სახელმწიფოში. ამას გარდა, კანონების დადგენას კრებებზე იწვევდენ რაიმე „განსაკუთრებული მიზეზები“, მაგალითად, ან როცა მწვალებლობა გამოჩნდებოდა, ან როცა ერთი საეკლესიო ოღქი უჩივლებდა მეორეს შეიწროებისთვის (კვიპროსი), ან როცა მტერი დაეცემოდა, (კიპრი), ან როცა სამღვდლოებას და სამწყსოს სურდა დაეფუძნებიათ პატრიარხობა, როგორც მაგ.: იერუსალიმში, კოსტანტინეპოლში და სხ. ხოლო ასეთი „მიზეზები“ არ ჰქონია საქართველოს ეკლესიას და ამიტომ მსოფლიო კრებებს შემთხვევა არ მისცემიათ თავის აზრი გამოეთქვათ ივერიის ეკლესიის შესახებ და შეემუშავებიათ შესაფერი კანონები. მაგრამ ვალსამონი მოგვითხრობს ერთ მზგავს შემთხვევაზე. როგორც ცნობილია მე 32 კანონი მექესე მსოფლიო კრებისა ბრძანებს: „ჩვენ ვავიგეთ, რომ სომხეთის ქვეყანაში უსისხლო მსხვერპლის შემასრულებელნი სწირავენ მხოლოდ ღვინოს და არ აზავებენ წყლითა“ და სხ. ამ კანონის განმარტებაში ვალსამონი ამბობს: სომხები, სხვა ბევრ მწვალებლობას გარდა, წმიდა საიდუმლოში ხმარობენ მხოლოდ ღვინოს.... ივერიის მღვდლები არ ასხამენ (ასხამდენ) ბარძიში მღუღარებას და ამასთან უუმართლმადიდებელესებათ რჩებიან. და როცა ერთხელ (უთუოთ მექესე კრებაზე) მათ შეეკითხენ, რათ შევებით ამასო, მიუგეს, რომ არასოდეს არცერთი ივერიის მცხოვრები ძველი ჩვეულებრისამებრ არ ხმარობს თბილ წყალს ღვინოშიო და ამიტომ ჩვენც არ ვხმარობთ მღუღარებას წმ.

საიდუმლოში. მაგრამ საიდუმლოს ძალის განმარტების შემდეგ მათ უბრძანეს ზიარების დროს უთუოდ ჩაესხათ მღუღარება წმ, ბარძიში“. საქართველოს ეკლესია, როგორც სწანს შემდეგი მოქმედებისაგან, უხმოდ დაემორჩილა კრების ასეთ დადგენილებას, წინააღმდეგ შემთხვევაში კრება დაადგენდა რაიმე კანონს: როგორც მოიქცა იგი სხვა ეკლესიების შესახებ, რომლებიც გაუდგენ მართლმადიდებელ სარწმუნოებას.

ამნაირათ, თუ კანონებში ივერიის ეკლესიაზე არაფერი არ იხსენება, — ეს იმიტომ, რომ „განსაკუთრებული მიზეზი“ ამისთვის არ ყოფილა, და რომ მის თვითმდგომიარობაზედაც (ავტოკეფალიაზე) არფერია ნათქვამი (როგორც არფერია ნათქვამი კანონებში სომხეთის ეკლესიის ავტოკეფალიაზე, რომელიც 451 წლამდე მართლმადიდებელ ეკლესიის ერთობაში იყო) და ამის შესახებ არც არაფერი კანონი არსებობს, როგორც თვით პროფ. ალმაზოვი შენიშნავს, მაშასადამე, არაფერი საბუთი არა გვაქვს მოვითხოვოთ, რომ ივერიის ეკლესია ექვემდებარებოდეს კანონს, რომელიც არ არსებობს. ავტოკეფალიის მისაღებათ ერთი საზოგადო ჩვეულებრივი საშუალება იყო: — იმ პატრიარქის თანხმობა, რომლისგანაც დამოკიდებული იყო ესა თუ ის ეკლესია, და საქართველოს ეკლესიამაც ამ სახით მიიღო თავის ავტოკეფალობა მაინცდამაინც არა უგვიანეს მე-XI საუკუნისა, სწორეთ ისე, როგორც რუსეთის ეკლესიამ მე-XVI საუკუნის დამლევს მიიღო თავის ავტოკეფალობა და პატრიარქობა კონსტანტინეპოლის პატრიარქ ერემიასაგან, რომელიც ამდროს რუსეთში იყო და რომელსაც რუსეთის ეკლესია იმდრომდი ემორჩილებოდა.

შემდეგ ამისა პ. ალმაზოვი გადადის მესამე მსოფლიო კრების დადგენილების მე-8 მუხლის განხილვაზე, აძლევს მას თავისებურ განმარტებას, რომ ვითომ აქ (8 მუხლში) ლაპარაკია მხოლოდ კვიპრელ მიტროპოლიტებზე, „თავდაპირველ ჩვეულებებზე“, რომ კვიპრის ეკლესია რამოდენადმე ექვემდებარებოდა კონსტანტინეპოლის პატრიარქს და სხ.

მე აქ გავიმეორებ მას, რაც კრების წინასწარ საბჭოს მუ-
ორე განყოფილებაში ვსთქვი ამ საკითხზე (გვ. 152 და 155):
„მესამე მსოფლიო კრების დროს მიტროპოლიტები თავის უფ-
ლებებით თანასწორნი იყვნენ შემდეგი დროის პატრიარქების და
კათალიკოსებისა. ამას გარდა, თუ პატრიარქს არ შეუძლია
შეეცილოს სხვის სამიტროპოლიტოში, მით უფრო რუსის
სინოდს, რომელსაც კანონიერი წარმომადგენელი—პატრიარ-
ხიც არ ჰყავდა, არ შეეძლო თავის უფლება გავერცხლებია
და დაემორჩილებია ავტოკეფალური, საუკუნეთა განმავლობაში
კანონიურად მყოფი ივერიის საპატრიარქო ეკლესია, განუ-
კითხავათ წაერთმია უფლება ქათალიკოსებისათვის გაეძევებია იგი-
ნი საკათალიკოსო ეკლესიის საზღვართაგან, გაეუქმებია თვით ქა-
თალიკოსის ადგილი და საქართველოს ეკლესიის მარ-
თვა-გამგეობა მიენდო თავის ეგზარქოსისთვის. ეს ხომ
ნამდვილი „პოგრომია!“ ბ. პრ. ოსტროუშოვი სცდება, როცა,
კვიპრის ეკლესიის დამოუკიდებლობის საკითხი (მე 8 კანონი
III მსოფ. კრებისა) საპატრიარქო და სამიტროპოლიტო უფ-
ლებებში ბრძოლაზე ჩამოჰყავს. ამ კანონის მთარგმნელნი ზო-
ნარა, არისტინი და ვალსამონი ერთხმად მოწმობენ, რომ
„ქალაქ ანტიოქიის ეპისკოპოსთ“, წინააღმდეგ ძველი ჩვეულებ-
ებისა, იწყეს ხელდასხმა ეპისკოპოსთა კვიპრზე და იწყეს ჩარევა
კვიპრის ეკლესიის საქმეებში, ე. ი. მონიდომეს მისი დამორჩი-
ლება, რადგან **სამოქალაქო მხრით** კვიპრი დამოკიდებული
იყო ანტიოქიის (აღმოსავლეთის) პრეფექტისაგან, მაგრამ მე-
სამე მსოფლიო კრება წინააღმდეგ ამას, და სხვა ადგილზე
(გვ. 152) მე ვამბობ: „ეფესოს კრების ეს კანონი (8) დად-
გენილია შესახებ ანტიოქიის ეკლესიის სურვილისა ხელი და-
ელო და დაემორჩილებია კვიპრის ეკლესია. კვიპრი ეპორჩი-
ილებოდა ანტიოქიის სამოქალაქო მხრით, ამიტომ ანტი-
ოქიისთვის საეკლესიო მხრითაც. მაშასადამე, აქ სრული მსგავსე-
ბა საქართველოსთან“.

ანალოგია (მსგავსება) არ არის იგივეობა, მაგრამ კვიპრის ეკლესიის ავტოკეფალიის საქმე საშინლად წაავსეს საქართველოს ეკლესიის 1811 წლის ბედს და სახელდობრ შემდეგი საკითხის გადაწყვეტაში: შესაძლებელია თუ არა რომელიმე პროვინციის სამოქალაქო დამოკიდებულება, სადაც არსებობს ავტოკეფალური ეკლესია, შეიქნეს საბუთად ამ ავტოკეფალურ ეკლესიის დამორჩილებისა იმ ეკლესიის სინოდისა, რომელიც არსებობს **სამოქალაქო მართვა-გამგეობის ცენტრში?** და მესამე მსოფლიო კრებამ ამ საკითხზე გადაჭრილი (კატეგორიული) უარი სთქვა. აი რაში მდგომარეობს დიადი მნიშვნელობა ამ კანონისა იმ საკითხის გადასაწყვეტად, რომელიც ჩვენ დღეს გვანტერესებს. მეორე ასეთსავე უარყოფით მაგალითს ამ საკითხის გადაწყვეტაში ჩვენ ვხედავთ იერუსალიმის საპატრიარქოს დაარსებაში IV საუკუნეში (1 ნიკ. კრ. კან. 7), რომლის დედაქალაქად გახდა იერუსალიმი, თუმცა **სამოქალაქო მართვა გამგეობის ცენტრად**, კვლავინდებურად დარჩა ქალაქი პალესტინის კესარია, რომელიც ამ დრომდის პალესტინის საეკლესიო მართვა-გამგეობის ცენტრად ითვლებოდა. ამას გარდა ეგვიპტის, პალესტინის და სირიის სამოქალაქო მართვა-გამგეობა, როგორც ვიცით, დამოკიდებული იყო კონსტანტინეპოლის მართველობისაგან, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ანტიოხიის, იერუსალიმის და ალექსანდრიის პატრიარხები არ იყვნენ არავითარ დამოკიდებულების ქვეშ კონსტანტინეპოლის პატრიარხისაგან. ერთი სიტყვით, ყველა ეს მაგალითები იმას მოწმობენ, რომ **სამოქალაქო დამოკიდებულება** არ შეიძლება საბაზი გახდეს **საეკლესიო დამოკიდებულებისა**, რომელიმე ცენტრისაგან გარნა ასე კი მოხდა რომ მხოლოდ ეს შემცდარი მოტივი (საბუთი) დაედვა საფუძვლად უწმინდესი სინოდის უმაღლეს სახელობაზე 21 ივნისს 1811 წელს შეტანილ „მოხსენებას“ შესახებ საქართველოს ეკლესიის სინოდისადმი დაქვემდებარებისა. არავითარი ამის მეტი საბუთი არ არის მოყვანილი, რადგანაც ასეთები ნამდვილად არ მოიპოვე-

ბა არც მართლმადიდებელ ეკლესიის კანონებში და არც მის ჩვეულებაში (პრაქტიკაში), ხოლო წინააღმდეგი მაგალითები კი ბევრია.

პრ. ალმაზოვს, როგორც ჰვავს, თავის ანალიზით უნდა ვაგვიჩვენოს ეს შემცთარი საბუთი, მაგრამ ტყუილათ დაშვრა.

აქვე განვიხილოთ პრ. ალმაზოვის აზრი შესახებ საეკლესიო ოლქების სამოქალაქო ოლქებთან სავალდებულო შეთანხმებისა (ე. ი. რომ ადმინისტრატიული ცენტრი იგივე საეკლესიო ცენტრიც უნდა იყოს).

უნდა შევნიშნოთ, რომ არც საეკლესიო და არც საერო კანონებში არ მოიპოვება ისეთი დადგენილება, რომელიც სავალდებულოდ მოითხოვდეს საეკლესიო ოლქების საერო ადმინისტრატიულ ოლქების შეთანხმებით დაყოფას. ასეთი დაყოფა ხან ეთანხმებოდა ერთმანეთს და ხან არა. მაგ. IV-V საუკუნეებში მთელი საბერძნეთ-რომის იმპერია ოთხ პრეფექტურად იყო დაყოფილი, და მაშინ როდესაც ილირიის პრეფექტურაში, რომელიც შეიცავდა ადგილმდებარეობას მდ. დუნაიდან აღრიატიკამდე, და გალიის პრეფექტურაში, რომელიც შეიცავდა თვით გალიას, ესპანიას და ბრიტანიას, ერთი პატრიარხი არ ყოფილა, გარნა ერთ-მხოლოდ აღმოსავლეთის პრეფექტურაში, რომელიც შეიცავდა ეგვიპტეს, პალესტინას და სირიას მთელი სამი პატრიარხი იჯდა; 19 დიოკეზი ბიზანტიისა მეოთხე და მეხუთე საუკუნეებში აგრეთვე სრულებით არ ეთანხმებოდენ არა თუ საპატრიარხოებს, არამედ ავტოკეფალურ სამიტროპოლიტოებსაც, ისე როგორც განზრახული რუსეთის ეკლესიის სამიტროპოლიტო ოლქები არ იქნებიან შეთანხმებულნი რუსეთის საგენერალ-გუბერნატორებთან.

მეოთხე მსოფლიო კრების მე-17 კანონი, რომელიც მოჰყავს პრ. ალმაზოვს და შემდეგ გლუბოკოვსკისაც, არის ნაყოფი ან გაუგებრობისა ან სოფისტიკისა.

ამ პატივცემულ მსწავლულებს მოჰყავთ მხოლოდ ბილო ანუ დასკვნა ამ კანონისა, მის პირველ ნახევარზე კი, რომელშიდაც ლაპარაკია არა საეკლესიო ოლქებზე, არამედ სულ სხვა განსაკუთრებულ საგანზე და სახელდობრ **ახლად გახსნილ სოფლის სამრევლოებზე**, არაფერს ამბობენ. რადგანაც მთლათ ამ კანონზე ეფუძნებიან ჭეჭნი ავტოკეფალიის ხსენებული მოწინააღმდეგენი და უთუოდ აგრეთვე სინოდის 1811 წლის „მოხსენებაც“, ამიტომ მთლათ ამოვიწერთ მას აქვე: „ითიველ სოფელში ან ქალაქის წინა ადგილებში მყოფი სამრევლოები მიუცილებლად უნდა იმყოფებოდნენ უფლებასა ქვეშე იმ ეპისკოპოსთა, რომელნიც განაგებენ მათ, მით უმეტეს, თუ განმავლობასა შინა ოც და ათი წლისასა უცილობლად ფლობდნენ და განაგებდნენ მათ. ხოლო უკეთუ ოც და ათ წელიწადზე უფრო ადრე იქნეს რაიმე დავა მათზედა, ნება მიეცეს შეურაცხყოფილ აღძრან საქმე წინაშე ადგილობრივი (საოლქო) კრებისა; თუ ვინ შეურაცხყოფილ იქმნეს თვისისა მიტროპოლიტისაგან, განასაჩივრებდეს სქემესა ამას წინაშე დიდისა ოლქისა ექსარხოსისა, ანუ წინაშე კონსტანტინეპოლის ტახტისა, როგორც ნათქვამია ზემოთ. **გარნა უკეთუ ნებითა მეფისათა ახლად გაშენდა ან გაშენდეს ქალაქი, განაწილება სამრევლოებისა მოხდეს თანახმად სამოქალაქო და საერო (დანაწილების) წესისა.** პრ. აღმაშოვს, როგორც ზოგიერთ სხვა ოპონენტებსც, ჩვეულებრივ მოჰყავთ მხოლოდ ხაზგასმული დასკვნა, რომელსაც იმეორებს 38 კანონი მე 6 მსოფლიო (ტრულის) კრებისა: „ამამთა ჩვენთა დადგენილსა კანონსა ვიმარხავთ ჩვენცა“ და სხვანი... რომ არაერთი ეპიკი არ გვექნეს იმის შესახებ, თუ რაზე ლაპარაკობს ხსენებული კანონი, მოვიყვანოთ მთარგმნელის ზონარას სიტყვები, რომლის თანახმანიც არიან, სხვა ორი მე-XII საუკუნის კანონისტ მთარგმნელები არისტინი და ვალსამონი. „ეს კანონი (მე 17) ავალდებულებს, რომ როგორც დაბებისა, ისე **სოფლების სამრევლოები** შეუცვლელად დარჩენ მათ გამგეთა უფლებაში,

ე. ი. მასვე, რასაც ადასტურებს მესამე მსოფლიო კრების დადგენილება; მხოლოდ ამ კრებამ ჰქმნა დადგენილება დიდ ოლქებსა და ეპარხიების შესახებ, რომლებშიდაც ჩვეულებრივ ხელდასხმიდნენ ხოლო ეპისკოპოსებს, ხოლო მესამე კრება იძლევა დადგენილებას შესახებ **სამრევლოებისა**, რომლებათაც შეიძლება იქმნენ **პატარა და მცირედ დასახლებული** ადგილები, რომლებსაც კრება ჰყოფს **დაბედად და ხოფლებად**. გარნა უკეთუ უფლებითა მეფისათა ახლად გაშენებულა ან გაშენდება ქალაქი და სხ. არსებითი აზრი ამ სიტყვებისა, ამბობს ზონარა, მდგომარეობს იმაში, რომ თუ მეფე გააშენებს **ახალ ქალქს...** და მისცემს მას რომელთაზე **უფლებათა და უპირატესობათა**, მაშინ ამ მართებლობის განკარგულებას უნდა შეუთანხმდეს საეკლესიო ეპარქიების წესიერადგან „ჩვეულებანი“ ახალ გაშენებულ სამრევლოთა და ქალაქთა კიდევ არ ჰქონდათ... შემო მოყვანილი კანონისა და მისი თარგმანებისაგან მკითხველს შეუძლია ადვილად დარწმუნდეს, რომ ეს კანონები (17, მეოთხე, და 38, მეექვსე მსოფ. კრ.) სრულებით საქართველოს ავტოკეფალიაზე მოსატანი არ არის, ვინაიდან იგინი ჯერ არის და ამბობენ **სოფლებისა და დაბების** სამრევლოებზე და მეორეთ, მეფეების განკარგულებით ახალ აგებულ ქალაქებზე, რომელთათვის მიუციათ **განსაკუთრებულნი უფლებანი და უპირატესობანი**, ქართველ კათალიკოსების კათედრები კი მცხეთა, თფილისი და ქუთაისი, ათასი წლოებით ითვლიან თავის არსებობას და მეცხრამეტე საუკუნეში არა თუ რამე ახალი უფლებები და უპირატესობანი შეიძინეს, არამედ იქიდგანაც ბევრი დაჰკარგეს, რითაც კათალიკოსითურთ იგინი მანამდის სარგებლობდნენ.

შემდეგ პროფ. ალმაზოვის მოხსენებაში ლაპარაკია იმაზე, თუ როგორ იცვენეს თავის თავზე უპირატესობა კონსტანტინეპოლის პატრიარქისა (მეოთხე მსოფლიო კრების (ქალკიდონის) განკარგულებისამებრ) აზიას, პონტის და თრაკიის მიტ-

როპოლიტებმა. ამის შესახებ უწინარეს ყოვლისა უნდა შევნიშნოთ, რომ ამსამიტროპოლიტების „დასაბამითი ჩვეულებამ“, რომლის ძალითაც თავის მიტროპოლიტებს თვითვე ასხმიდენ ხელს, არ შეუშალა ხელი მათ დაქვემდებარებას კონსტანტინეპოლის პატრიარქის იურისდიქციისადმი. მაშასადამე, პრ. აღმაზოვის აზრი იმის შესახებ, რომ მხოლოდ „დასაბამითი ჩვეულება“ არის ყოველ შემთხვევაში ერთად ერთი შემწახველი ეკლესიის ავტოკეფალობისაო, შემცდარია. ამას გარდა აზიის, თრაკიის და პონტის ეკლესიების დამოკიდებულება კონსტანტინეპოლის პატრიარხთან სრულიად არ წააგავს საქართველოს რუსეთის ეკლესიასთან დამოკიდებულებას: აღნიშნული სამიტროპოლიტოები ძველთაგანვე საბერძნეთის იმპერიის ტერიტორიაზე იმყოფებოდნენ. ქალაქ ბიზანტიაში ქრიტიანობა თითქმის ერთ და იმავე დროს გავრცელდა (მეორე საუკუნიდგან) ისე, როგორც აღნიშნულ სამიტროპოლიტოებში, ხოლო პირველ მსოფლიო კრების დროს 325 წელს აქ უკვე იჯდა ქრისტიანთა ეპისკოპოსი; ხოლო როდესაც თრაკიაში მდებარე ბიზანტას კონსტანტინეპოლი დაერქვა, და შემდეგ კონსტანტინეპოლის ეპისკოპოსი განსხვავებულ იქმნა პატრიარხობის სახელით (დადგენილებისამებრ მეორე და მეოთხე მსოფლიო კრებებისა, კან. 3 და 24), მაშინ თავის თავად ცხადია და ბუნებრივია, ახლო-მახლო პროვინციების თრაკიის, პონტის და აზიის მიტროპოლიტებს უნდა მიეღოთ და ეცნოთ ახლად გამოჩენილ უმაღლეს საეკლესიო მთავრობის სუპერმატია (თაობა, უმაღლესობა). ამნაირათ ამ ოლქების მიტროპოლიტები მათივე თანხმობით, მეოთხე მსოფ. კრების დადგენილებით დაექვემდებარენ თავისსავე საბერძნეთის ეკლესიის პატრიარხს. ჩვენში კი სრულიად წინააღმდეგი მოხდა: უძველესი ივერიის ეკლესიის ქათალიკოს—პატრიარხი მისვე უნებურათ და დაუკითხავად, რომელიმე კრების დაუდგინებლად და ნება დაურთველათ, 1811 წელს დაუქვემდებარეს მიტროპოლიტებს, რუსის ეკლესიის უწ. სინოდის წევრებს.

პასუხი კანონისტ-პროფ.

ამას გარდა მეოთხე მსოფლიო კრებამ კონსტანტინეპოლის პატრიარხს ადგილობრივ ჩვეულებისამებრ აღრჩეულ მიტროპოლიტების მხოლოდ დამტკიცების ნება მისცა, სხვა კი ყველაფერი, როგორც მაგალითად: ქონებრივი ფლობა ამ სამიტროპოლიტოებისა, სასულიერო სჯა (суды), სამოსწავლო ნაწილი, საღვთო მსახურების ენა, ადგილობრივ მიტროპოლიტების კრებების მოწვევა, აღრჩევილი წესი იერარქიასა და მართვა — გამგეობაში და სხ., ერთი სიტყვით, მთელი ფლობა და უპირატესობანი ამ სამიტროპოლიტო ოლქებისა წინანდებურად დაჩვენ ძალაში. ამასთანავე კონსტანტინეპოლის პატრიარხის გეგემონია (მთავრობა) მიღებულ იქმნა თვით ამ ოლქების მიტროპოლიტების თანხმობით მსოფლიო კრებაზე, რომელზედაც დაესწრენ ყველა ეკლესიების წარმომადგენელი, და არა ადგილობრივ კრებაზე, და არც კონსტანტინეპოლის სინოდის სხდომის გადაწყვეტილებით მხოლოდ; გასაკვირვებელი არ არის, რომ თრაკიის ოლქის მიტროპოლიტებმა კონსტანტინეპოლის პატრიარხის სუპერმატია იცვენეს, როგორც გასაკვირვებელი არ არის, მაგალითად, ის რომ ვლადიმერის და იაროსლავის ეპისკოპოსებმა იცვენეს მთავრობა მოსკოვის პატრიარხისა მეტექსესმეტე საუკუნეში. გასაცვიფრებელი სწორეთ წინააღმდეგი მოვლენა იქნებოდა: „თრაკია, აზია და პონტო, ამბობს პრ. გოდულთანოვი, ი. ოქროპირის დროიდგანვე ფაქტიურად კონსტანტინეპოლის ეპისკოპოსის საეკლესიო დიოცეზებათ ირიცხებოდნენ. და სწორეთ ეს იქმნა მიღებული ხალკიდონის კრების დებულების მე-28 მუხლის ძალით“. თუმცა თრაკიის, აზიის და პონტოს წარმომადგენლებმა ხელი მოაწერეს ხალკიდონის კრების ხსენებულ დადგენილებაზე, მაგრამ პაპის ლევატები, რომლებიც ამ კრებაზე დაესწრენ არ დათანხმდნენ ამ დადგენილებაზე, ხოლო პაპი ლეონ დიდი თავის წერილებში კონსტანტინეპოლის პატრიარხ ანატოლის და იმპერატორ მარკიანის მიმართ თანხმობას აცხადებს ხალკიდონის კრების დადგენილების

დოგმატიურ მხარის დამტკიცებაზე, მაგრამ უარს ამბობდა მის დებულებათა მე-28 მუხლის დამტკიცებაზე; ამასთანავე სასტიკად ჰკიცხავდა ანატოლის მოქმედებას შესახებ თრაკიის, პონტოს და აზიის უძველეს თეოპოლიტურ სამიტროპოლიტოებზე თავის ფლოპის გავრცელებას. პაპი ლეონი, არა უსამართლოდ დიდად წოდებული, თავის წერილში 452 წლის 22 მაისიდან ესრედ უპასუხებდა: „კონსტანტინეპოლის ეპისკოპოსს არაფერი უფლება არ აქვს თავის ფლოპისა და პატივის განდიდებაზე, რადგან ქ. კონსტანტინეპოლი მეფის სატახტო ქალაქია და არა სამოციქულო კათედრა, რაც მხოლოდ და მარტო შეიძლება მიღებულ იქმნეს საფუძვლად ეკლესიის უპირატესობისა. მთელი ეს დადგენილება შედგება პატივის მოყვარებისა და გამოიწვევს მხოლოდ ეკლესიურ უთანხმოებას. არაფერი კარგი არ არის იმაში, რომ მოტყუებით ან შეზინებით ბევრმა ეპისკოპოსებმა ხელი მოაწერეს იმ დადგენილებებს, რომლის ხელის მოწერის მათ ნებაც არ ჰქონდათ. პაპი არის დარაჯი და მფარველი ძველი ფლოპისა; ძალისა გამო თვისი საღვთო მოვალეობისა მას არ სურს დახმარება გაუწიოს ან მოითმინოს ასეთი ახალი შემოღებულება. რომ კიდევ უნდოდეს, მას უფლება არ აქვს ერთის სასიამოვნოთ მსხვერპლად შესწიროს მთელი ეკლესიის ნება“. (იხ. პრ. გოდულიანოვის „აღმოსავლეთის პატრიარხები“, გვ. 753-755, სადაც მოყვანილია პაპი ლეონის ლათინურ წერილების ნაწყვეტები).

შემდეგ პრ. აღმაზოვი მოგვითხრობს ვალსამონის წიგნიდან, მაგრამ თავის საკუთარ თვალთა ხედვით, შესახებ კვიპრელ ეპისკოპოსთა იოანეს და სხვათა თავის სამწყსოთურთ გადასახლებისა გელლესპონტის ოლქში, შემდეგ კვიპროსის არაბთა მიერ დაპყრობისა, სადაც (გელლესპონტში) იგინი არა თუ სიხარულით მიიღეს, არამედ კიდევ დაუმორჩილეს მათ, როგორც უძველეს ეკლესიის წარმომადგენელთ, მთელი გელლესპონტის სამღვდლოება.

პასუხი კანონისტ-პროფ.

ამ შესანიშნავ ფაქტიდან სრულიად არს გამოდის, რომ კანონები არ უკრძალავენ, ვითომ ვალსამონის აზრით ისეთი ეკლესიის, შემოერთებას, რომელსაც წარმართთა და ურწმუნოთა თავდასხმა მოეღოს. ჯერ ერთი, რომ აქ ვალსამონი გამოსთქვამს თავის აზრს (39 ვან. მეექვსე მსოფ. კრებისა) იმ საეპისკოპოსო ეპარქიების შესახებ, რომლებიც მდებარეობენ ერთ და იმავე საეკლესიო ოლქში, როგორც, მაგ., ნაზიანზი და არა მთელი ხალხის მთელ ავტოკეფალურ ოლქებზე, ამასთანავე, ვალსამონის აზრით „საუკეთესო მართვა-გამგეობის“ გულისთვის, რაც საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობას მეცხრამეტე საუკუნეში სრულებით არ ედრება (ПРИМЪНИМО); ხოლო იმ შემთხვევაში, რომელიც ჩვენ დღეს გვინტერესებს, სრულებით წინააღმდეგ მოპყრობას ვხედავთ: თუ საქართველოს ეკლესიას, როგორც შეცდომით ფიქრობს ბ. აღმაშოვი, 1811 წ. ტყვეობა მოელოდა, მაგ., მახმადიანებისაგან, რაზედაც ისტორიამ არა იცის რა, მაშინ საქირო იყო არა თუ მხოლოდ დაცულიყო საქართველოს კათალიკოსის უფლებანი და განსაკუთრებითი თვისებანი, არამედ მასვე დამორჩილებოდა მთელ კავკასიაში მოსამსახურე რუსის სამღვდელთა, როგორც უძველეს ეკლესიის იერარქიას, როგორც მოექცენ ბიზანტიელები სევიპროსის სამღვდელთა, რომელიც დაესახლა არა თუ საკუთარ, არამედ სხვის მიწა წყალზე — გელესპონტში.

მაგრამ ჩემი მოხსენებიდან (გვ. 4-6, 22, 30) სჩანს, რომ მახმადიანთა მმართველნი და დამტყვეველნი საქართველოს 17-18 საუკუნეებში აღიარებდნენ საქართველოს ეკლესიის და სამღვდელთა ყველა უფლებას და უპირატესობას. ხოლო სპარსეთის გამოლაშქრება საქართველოზე 1795 წ. პირდაპირი შედეგი იყო რუს-ქართველთა 1793 წლის ხელშეკრულებისა, საქართველოს კი 1811 წელს, რომელიც უკვე შეერთებული იყო რუსეთთან 1801 წლიდან, არავითარი „თავდასხმა ურწმუნოთაგან“ არ მოელოდა. მართლაც რომ ეს

ისტორიული ფაქტი, რომელზედაც პრ. ალმაზოვი აფუძნებს თავის მსჯელობას, დიდი ჭკუის მასწავლებელია შემდეგი თაობისათვის: კვიპრის ეკლესიის წარმომადგენელი თავის სამწყსოითურთ მტერთა თავდასხმის დროს გელოესპონტში პოულობენ თავშესაფარს, სანამ არაბთა ტალღა არ უკუიქცა კვიპრიდან. აქ არათუ არ სარგებლობენ მათი უნუგეშო მდგომარეობით და არ ასახლებენ ლტოლვილთ სხვადასხვა მონასტრებში, არამედ ანუგეშებენ სარწმუნოებისა და ეკლესიისათვის დევნილთ: ეპ. იონეს ნიშნავენ მთელი გელოესპონტის ოლქის მმართველად და მასვე უმორჩილებენ ადგილობრივ (მაგ. ქიზიყის) სამღვდლოებას, როგორც ძველი კვიპრის ეკლესიის წარმომადგენელს, სანამ კვიპრი არ გათავისუფლდა არაბთაგან, რის შემდეგ კვიპრელები დაბრუნდნ თავის სამშობლოში და მათი ეკლესია დღემდის ავტოკეფალიზმით სარგებლობს, მიუხედავად ოსმალთა და ინგლისელთა ბატონობისა კვიპრზე. საქართველოს ეკლესიას კი სრულებით წინააღმდეგადა მოუპყრენ და ისიც სრულიად ნორმალურ პირობებში და მშვიდობიანობის დროს: 1811 წელს საქართველოს ეკლესიას, მის სამღვდლოებას და სამწყსოს არ დაუტოვებია თავისი დასაბამითგან საკუთარი ისტორიული (ტერიტორია) მიწაწყალი და არ უთხოვია არავისთვის თავშესაფარი, არავითარი „თავდასხმა მტერთაგან“ საქართველოზე მაშინ არ ყოფილა, ალექსანდრე პირველის 1801 წლის მანიფესტმაც, წინააღმდეგ, შინაგანი და გარეგანი მშვიდობიანობა და კანონის მფარველობა აღუთქვა, და მიუხედავად ამისა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალური უფლებების განხორციელება შეყენებულ იქნა წინააღმდეგ საეკლესიო კანონებისა, რომლებიც მოქმედებდნ ყველა ქრისტიანეთა ეკლესიებში და სახელმწიფოებში, რადგან თვით პაპებსაც ავინიოში დასახლების შემდეგ არ დაუპარგავთ თავის უფლებანი და უპირატესობანი და შემდეგ წინანდებურად განახლეს თვისი მოქმედება რომში. ანტიოხიის საპატრიარქო 40 წელიწადს იყო

ქერივად (უპატრიაქოდ 700—740 წ.), არაბთა შემოსევის გამო, შემდეგ კი ხელახლა არჩეულ იქმნა პატრიარხი.

პრ. ალმაზოვი თვის წინათ-განძრახულ აზრის დასამტკიცებლად ისეთი მაგალითების მოყვანას განაგრძობს, რომლებიც საუბედურთ მისივე მიზნის წინააღმდეგ ლაპარაკობენ:

„სიცილიაც, ამბობს ვალსამონი, რომელიც ცოტა ხნის წინეთ დამორჩილდა კონსტანტინეპოლის ტახტს, დღეს პირატების (ტირანების) ხელით განთიშულია, და მე ვთხოვ ღმერთს, რომ იგი დაუბრუნდეს თავის ყოფილ უფლებებს, როგორც ვინმე ტყვექმნილი ქალიშვილი თავის თავისუფალ დედას!“. რომ ვალსამონს — მართლმადიდებელ ბერძენს, აღვზნებულ პატრიარხს, „კონსტანტინეპოლის წმინდა მოქალაქეს“, როგორც

იგი თავის თავს უწოდებს, სურვლი ქონდა სიცილიის ეკლესიის კონსტანტინეპოლის ეკლესიისადმი დაბრუნების, როგორც „ტყვექმნილ ქალიშვილისა, თვის თავისუფალ დედისადმი“ — ეს სურულიად გასაგებია, მაგრამ რომ სიცილიის ბედი და მისი ეკლესიის დამოკიდებულება მეთერთმეტე და მეთორმეტე საუკუნეებში კონსტანტინეპოლის ეკლესიისაგან, არავითარ ანალოგიას (მსგავსებას) არ წარმოადგენს საქართველოსა და მის ეკლესიის დამოკიდებულებასთან რუსეთისა და ანტიოქიისაგან — ესეც სურულიად და ცხადია. სიცილია ძველთაგანვე საბერძნეთ-რომის პროვინცია იყო. იგი დიდი ხანი იყო არაბების (სარაცინების) ხელში, მაგრამ, ცხადია ვალსამონი აქ პირატებად ან ტირანებად სახელდება მათ კი არა, არამედ ნორმანებს, რომლებმაც ჯერ კიდევ მათე საუკუნეში მიიღეს ქრისტიანობა, ხოლო მეთერთმეტე საუკუნეში სიცილია წაართვეს არაბებს. ვალსამონი გულისხმობს აი სწორეთ ამ ნორმანებს, რომლებმაც განდევნეს სიცილიიდან საბერძნეთის პოლიტიკური და ეკლესიური ზეგავლენა და შემოუერთეს მათგანვე დაარსებულ დამოუკიდებელ სამეფოს სამხრეთ იტალიაში.

თურქ-სელჯუკები შემოდინა წინა აზიაში მეთერთმეტე საუკუნის პირველ ნახევარში, იპყრობენ ანტიოქიას და ანკრევენ სომხეთის სატახტო ქალაქ ანს მეთერთმეტე საუკუნის მე-60 წლებში, საქართველოს დაპყრობა კი ვერ მოახერხეს. მათ, რასაკვირველია, გააძნელეს საქართველოსა და ანტიოქიას შორის მიმოსვლა, მაგრამ ფაქტურად მათი გათიშვა ვერ შეიძლეს და არავითარი სამეფო საქართველოში არ დაუარსებიათ, აგრეთვე მართლმადიდებლობა არ განუდევნიათ, როგორც ნორმანებს სიცილიაში. რუსეთთანაც არაფერ მსგავსებას არ წარმოადგენენ ნორმანები, გარდა იმისა, თუ არ მივიღებთ, რომ ვალსამონმა წინასწარმეტყველური სულით წინათვე დაინახა მომავალი და თითქმის იწინასწარმეტყველა, რომ ამა მოვალს ჩრდილოეთით ხალხი ქრისტიანი — რუსი, რომელიც დღეს კონსტანტინეპოლის პატრიარხის ერა სამი ტროპოლიტოს შეადგენს, და შევალს რა მეგობარ ივერიის მხარეში დაიმორჩილებს მას და მის ავტოკეფალურ ეკლესიას, რომელიც წინეთ დამოკიდებული იყო ჩემ წინაპარ პატრიარხებისაგან: „და მე ვთხოვ ღმერთს, რომ იგიც დაუბრუნდეს მის ყოფილ უფლებებს, ვითარცა რომელიმე ტყვექმნილი ქალიშვილი თავის თავისუფალ დედას“. ამის თქმა ხომ არ უნდა პრ. აღმაზოვს?

გზადაგზა პრ. აღმაზოვი მსჯელობს, რომ ა) ვალსამონს არ მოჰყავს იმ საბუთის ტექსტი, რომელიც ადასტურებს ანტიოხიის სინოდის გადაწყვეტილებას შესახებ ივერიის ეკლესიის ავტოკეფალიისა, ბ) რომ ქართულ ლიტერატურაში დაც არ მოიპოვება ეს ტექსტი, რომ გ) საქართველოს ეკლესიამ მიიღო არა სრული ავტოკეფალობა და არც ეკლესიურ და კულტურულ დამსახურებით, არამედ პოლიტიკურ და გეოგრაფიულ მიზეზების გამო და სხ. ყველა ამაზე ლაპარაკი იყო წინასწარ კრების მეორე განყოფილებაში, რაზედაც აღმაზოვი სდუმს. აიწერას ვლაპარაკობ მე (პროტოკ. გვ. 153 და 154): „ავტოკეფალიის მიღებისათვის საჭიროა მხოლოდ

პასუხი კანონისტ-პროფ.

თანხმობა იმ პატრიარხისა, რომელსაც ეს ეხება, ხოლო ამ შემთხვევაში ამის არსებობაში ექვს ვერ შევიტანთ. ვალსამონი, პატრიარხი ანტიოხიისა, მოწმობს, რომ შესდგა კრების დადგენილება ანტიოხიის სინოდისა, შესახებ საჭაროველოს ეკლესიის ავტოკეფალიისა. არა გვაქვს არაფერი უფლება ექვი შევიტანოთ მის ჩვენებაში. **დაე, დავიმტკიცონ, რომ იგი სცდებოდა.** თუ მას არ მოყავს ამ დადგენილების ტექსტი, ეს კიდევ იმას არ ნიშნავს, რომ ასეთი არაფერი ყოფილა; ადვილი შესაძლებელია, რომ ეს საბუთი ინახებოდა ანტიოქიის საპატრიარქო არხივში, სადაც მეთორმეტე საუკუნეში მასპინძლობდნ კათოლიკე ჯვაროსნები: ვალსამონი კი იძულებული იყო კონსტანტინეპოლში დარჩენილიყო. ამიტომ ანტიოხიის ყველა დოკუმენტები არ ექნებოდა მას ხელქვეშ. ვალსამონმა და ახლოებით იცოდა საქმეები ივერიის ეკლესიისა, რომელსაც მართლმადიდებელ ეკლესიად უწოდებს (იხ. მისი თარგმანი მე-6 მოფ. კრების 32 კანონისა). ყველა აქტებს და კრებების დადგენილებებს არ მოუხწევია ჩვენამდის სიტყვა „სიტყვით; იმათ არსებობას ჩვენ ვტყობულობთ იმ საარწმუნო ბირებიდგან, რომლებიც შემდეგ სცხოვრობდნ და უთითებენ მათზე და ამაში ჩვენ ექვი არ ვვებადებთ. სადღა იმ **კრების აქტი**, რომელმაც ივერიის ეკლესია დაუქვემდებარა ანტიოქიის საპატრიარქოს? ასეთ აქტის არსებობაზე არავინ არაფერს ამბობს. იმ ეკლესიათა შორის (სირიისა, კელესირიისა, შუამდინარისა და ორთავე კილიკიისა), რომელნიც ექვემდებარებოდნ ანტიოქიის ეკლესიას, სრულებით არ არის მოხსენებული ივერიის ეკლესია. მაშასადამე, აქ თვით ფაქტიდგან უნდა გამოვიდეთ“. ვინც „დავისმოყვარეობით“ შეპყრობილი არ არის მისთვის მოყვანილი „სპრავკებიც“ (ცნობები) საკმარისია, მაგრამ მოვიყვანოთ მაინც ვალსამონის სიტყვები. შემდეგ კვიპრის და ბულგარეთის (განსაკუთრებით მაკედონიისა) ეკლესიების ავტოკეფალიისა ვალსამონი ამბობს ივერიის ეკლესიის ავტოკეფალიაზე: „ხოლო თუ პპოვბ სხვათაცა დამოუკიდებელთა (ავტო-

კეფალურთა) ეკლესიათა, როგორც არის ბულგარეთისა, კვიპრი-
სა და ივერიისა, ნუ გაგიკვირდება ეს... ხოლო არხიებისკოპო-
სი ივერიისა პატივდებული ანტიოხიის კრების დადგენილ-
ბითა: ამბობენ რომ ღღეთა შინა უფლისა პეტრესი, უწმი-
დესისა პატრიარხისა (105-1057 წ.) თეოპოლისა, ე. ი. ღი-
დისა ანტიოხიისა, მოხდა კრების განკარგულება იმის შესახებ,
რომ ეკლესია ივერიისა, რომელიც იმ დროს ექვემდებარებოდა
ანტიოხიის პატრიარხს, იქმნეს თავისუფალი და დამოუკიდ-
ბელი (ავტოკეფალური)“. (თარგმანი მეორე მსოფლიო კრების
დადგენილების მეორე მუხლისა).

ვალსამონის მოწმობაში უნდა აღინიშნოს სამი ელემენტი (ნაწი-
ლი): ა) უეჭველი; დადებითი ფაქტი, რომ მის დროს არსებობდა
ივერიის ეკლესიის ავტოკეფალობა, ბ) ისტორიული სპრავკა
ვალსამონის მიერ მოყვანილი ავტოკეფალობის მიღების დროსა
და წესის შესახებ და გ) ამიტომ **სრული დამოუკიდებლობა**
(ავტოკეფალია) ივერიის ეკლესიისა, რომელიც მანამდის,
ვალსამონის სიტყვით, დამოკიდებული იყო ანტიოხიის პატრი-
არხისაგან, ხოლო აქედან (მეთერთმეტე საუკუნის ნახევრიდან)
შეიქმნა **თვითთაოსანი**. ამნაირათ ბერძნული სიტყვა ლეგეტე —
ამბობენ, მოგვითხრობენ, აღნიშნავს არა საზოგადოთ ცნობილ
ფაქტს ივერიის ეკლესიის ავტოკეფალობისას, არამედ დროს
და წესს ამ ავტოკეფალობის მიღებისას. ამასთანავე ვალსამონი
არ ამბობს, რომ ივერიამ ავტოკეფალობა **პოლიტიკურ** მიზე-
ზების გამო მიიღო. ხოლო რომ ეს ავტოკეფალობა სრული
იყო, სჩანს შემდეგი ინტენსიური სიტყვებიდან: „რომ ივერიის
ეკლესია იქმნეს **თავისუფალი და დამოუკიდებელი**“.

შეგვეძლო ამით მთლათ გაგვეთავებია ყოველივე დავა
ვალსამონის მოწმობაზე შესახებ საქართველოს ეკლესიის ავტო-
კეფალობისა, მაგრამ ოპონენტებს სურთ ცოტა კიდევ იდავონ
და ჩვენც ვეცდებით დავაკმაყოფილოთ მათი სურვილი.

პროფ. ალმაზოვი ბრძანებს, ვალსამონს არ მოჰყავს ან-
ტიოქიის სინოდის დადგენილების თვით ოქმიო. ეს პედანტი-

ური მოთხოვნილება დოკუმენტისა მომავანებს ცნობილ არაკის იმ გლესს, რომელმაც თავის შემოქმედს პასპორტი მოსთხოვა თავისი (შემოქმედის) პიროვნების დასამტკიცებლად! ყველაზე უფრო გასაკვირვალის არის, რომ ასეთ მოთხოვნილებას აყენებენ არა ვინმე ასოჰამია ნაჩოტჩიკები*), არამედ მსწავლული კანონისტები, რომლებიც გაცნობილნი არიან მდგომარეობას, ხასიათს და საშუალებას ისტორიულ და ლიტერატურულ კვლევა-ძიებისას, თითქოს ლაპარაკი გვქონდეს, თანამედროვე დოკუმენტებზე, რომლებიც უწ. სინოდის განჯინებში ინახებიან თავთავის ნომერ ქვეშ და არა ეკლესიურ მოვლენაზე, რომელსაც ადგილი ჰქონდა ათასი წლის უკან. მოსკოვის პატრიარხობის მეთექვსმეტე საუკუნის ბოლოს გაჩენის დოკუმენტები რომ შენახულიყო, ეს **გასიკვარვალის** არ იქნებოდა, რადგან ამ დროიდან მოსკოვი სულ ორჯერ იყო ადებული და გაძარცული, მეჩვიდმეტე საუკუნის დასაწყისში პოლონელთა მიერ (როცა დაიღუპა უთუოდ ნაწილი სამეფო ბიბლიოთეკის და პოსლოსკი პრიკაზისა) და მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისში ფრანკუზთა მიერ, როცა მოასწორეს დოკუმენტების ზანდუკებით ჩრდილოეთისკენ გატანა. თბილისი კი აღებულ და გაძარცულ იქმნა მეთერთმეტე საუკუნიდგან დაწყებული ათჯერ მაინც, და უკანასკნელად, რუსეთთან კავშირის გამო, 1795 წ. სპარსთა მიერ, რომლებმაც არა თუ დაანგრის ქალაქი, სამეფო სახლი, დასწვეს წიგნები და ხელნაწერები, სამეფო ბიბლიოთეკა და სტამბა, არამედ წაიღეს კიდევ სამეფო გვირგვინი, სკიპტრა და სხ. სამეფო რეგალიები. რანაირად შეიძლება, რომ ამ პირობებში მეთერთმეტე საუკუნიდგან დოკუმენტები შენახულიყო? გასაკვირია ისიც, რაც გადარჩა და ჩვენამდე მოაღწია. ამას ვარდა, რადგან ქართველები თავის ეკლესიას ყოველთვის სთვლიდნენ ერთ უძველეს ეკლესიათ, თანაბრად საბერძნეთის ეკლესიისა, ამიტომ შეიძლება

*) ნაჩოტჩიკებს ეძახიან რასკოლნიკთა მოძღვრებს.

აგრე რიგათ არც კი აფასებდენ ანტიოხიის პატრიარხისგან მეთერთმეტე საუკუნეში მოკემულ დოკუმენტს, ვინაიდან ივერიის ეკლესია, როგორც მოწმობენ ადგილობრივი, ქართული, და ზოგიერთი უცხოეთის წყაროები, მებუთე საუკუნის ნახევრიდან (შენდეგ ხაკლიდონის კრებისა 451 წ.) ფაქტიურად, ხოლო მერვე საუკუნიდან ფორმარულ-კანონიკურად ითვლებოდა ავტოკეფალურად ქართველ კათალიკოზის განგების ქვეშ.

არაფერია გასაკვირალი იმაში, რომ ხანდისხან თივის კომენტარიებში ვალსამონს მთელი ბერძნული დოკუმენტები შემოაქვს, რადგან სანამ პატრიარხად გახდებოდა, იგი იყო ხარტოფილაქი, ე. ი. უფროსი კონსტანტინეპოლის საპატრიარხო კანცელარიის და არხივისა, სადაც დატული იყო არა თუ მხოლოდ კანონიკური საეკლესიო დოკუმენტები, არამედ მწვალებელთა თხუზულებებიც და ამიტომ თავის კანონთა განმარტებაში იმ დოკუმენტების შეტანა, რომელიც შეეხებოდა საბერძნეთის სახელმწიფოსა და ეკლესიას არ გაუკირდებოდა, რადგან იგინი ხელ ქვეშ ქონდა, კონსტანტინეპოლშივე. მაგრამ ანტიოხიის ხარტოფილაქსათ ის არ ყოფილა და როდესაც ანტიოხიის პატრიარხი გახდა, იძულებული იყო ისევ კონსტანტინეპოლში დარჩენილიყო, რადგან ანტიოხიაში იმ დროს ლათინი ჯვაროსნები მასპინძლობდენ, რომელნიც აიწროებდენ ბერძნებს, მამასადამე, ანტიოხიის არხივები მისთვის მიუწდომელი იყო და ამასთან სინოდალური დადგენილება ეხებოდა საქართველოს ეკლესიას და არა საბერძნეთისას, ე. ი. სხვა ხალხისა და სხვა სახელმწიფოს ეკლესიას.

განმარტებანი წმ. და სამღვთო კანონთა..., **შედგენილი ბრძანებისამებრ მეფისა და პატრიარხისა.** ასეთი სათაურა აქვს ვალსამონის შრომას და, როგორც ამ სათაურიდან სჩანს, იგი მოწონებული იყო როგორც მეფის ისე პატრიარხისაგან.

ეს ბრძანება მიიღო ვალსამონმა მეფე მანუილ კომნენესაგან და პატრიარხ—მიხაილ ანხილიოსისაგან.

ამნაირი მოწონებული, როგორც საერო ისე სასულიერო მთავრობისაგან, ვალსამონის ნაშრომი მიღებულ იქნა არა თუ მხოლოდ საბერძნეთის ეკლესიაში, არამედ გავრცელებული იყო დასავლეთ და აგრეთვე სლოვენთა მართმადიდებელ ეკლესიებშიც... მაშასადამე, ვალსამონის მოწმობაც ივერიის ეკლესიის ავტოკეფალობაზე საზოგადოთ ცნობილი იყო ყველა ეკლესიებში, არც ერთ მათგანს არაფერი წინააღმდეგი უთქვამს, არც ერთს მათგანს ეჭვის თვალით არ შეუხედავს ივერიის ეკლესიის ავტოკეფალურ უფლებათათვის, წინააღმდეგ მთელი ათასი წლის განმავლობაში აღმოსავლეთის სამეფოსა და ეკლესიის წარმომადგენელნი ისე ეპყრობოდნენ საქართველოს ეკლესიის წარმომადგენლებს, როგორც თვით მდგომარეებს, თანასწორებს პატივითა და უფლებითა; აღმოსავლეთის პატრიარხები არა ერთხელ მოსულან საქართველოში მოწყალების შესაკრებათ დიდი ხნობით დარჩენილან ხოლმე აქ, წირვალოცვაც შეუსრულებიათ, ეცნობოდნენ სამწყსოს ცხოვრებას, თვალყურს ადევნებდნენ და სწავლობდნენ საქართველოს ეკლესიის მდგომარეობას, და არასოდეს ეჭვი არ შეუტანიათ მის ავტოკეფალობაში. მაგალითად, იერუსალიმის პატრიარხი დოსითეოსი, რომელიც 1681 წ. საქართველოში იყო, თავის გრამატაში საქართველოს მეფეებს ქრისტეს საფლავის მნათეებათ და წმ. ადგილების მწყალობლებად სახელდებს, გარნა საქართველოს ეკლესიასა და მის ქათალიკოსებს ყოველთვის „ავტოკეფალებად“ არა მსგავსად სინას მთის არხიებისკოპოსისა, რომელსაც დამოკიდებულად სთვლის იერუსალიმის პატრიარხისაგან. ანტიოხიის საპატრიარხო არასოდეს არ ცდილა წაერთმია ავტოკეფალობა საქართველოს ეკლესიისათვის, არავითარი მაკემშარიტებელი გრამატები ანტ. პატრიარქებისა ქართველ კათალიკოსთადმი წარმოდგენილი არ ყოფილა, ქართულ კონდაკებში მეცხრე

...ვალსამონის მოწონებული იქნა არა თუ მხოლოდ საბერძნეთის ეკლესიაში, არამედ გავრცელებული იყო დასავლეთ და აგრეთვე სლოვენთა მართმადიდებელ ეკლესიებშიც...

საუკუნიდან არსად განსაკუთრებული მოხსენება ანტიოხიის პატრიარხებისა არ მოიპოვება, არის მხოლოდ მოხსენება აღმოსავლეთის პატრიარქთა საზოგადოთ, როგორც ჩვეულება აქვს მართლმადიდებელ ეკლესიას. მცხეთის საპატრიარქო საკრებულო ტაძარში არსებული მირონის შემზადების (და მეფეების დავვირგვინების) წესი ხმარებაში იყო ვალსამონზე დიდი ხნის წინ და ეს გარემოება იმისი დამამტკიცებელია, რომ ეს დღესასწაულებრივი მღვდელმთქმედებანი სრულდებოდა საქართველოშივე. ანტიოხიის საპატრიარხო ყოველწლივ განსაზღვრულ დაღას ღებულობდა საქართველოში მდებარე თავის მამულებიდან, როგორც დღემდის ათონი, სინა და იერუსალიმი ღებულობენ შემოსავალს თავის მამულებიდან, რომლებიც შეწირული იყო საქართველოს მეფეებისა და დიდებულებისაგან ქართველთა წმიდა ადგილების შესანახად და არა ნიშნად საქართველოს ეკლესიის რაიმე დამოკიდებულებისა კონსტანტინეპოლის და იერუსალიმის საპატრიარხოთაგან.

დაბოლოს, იმის სათქმელად, როგორც ზოგიერთები კიდევ ამბობდენ, რომ ვითომ ანტიოხ. სინოდის ანუ პატრიარხ პეტრეს დადგენილება (1052-1057) სიტყვიერი იყო, არაფერი საბუთი არა გვაქვს: ასეთი ჩვეულება არასოდეს არ ჰქონია ეკლესიას, რომელიც ყოველთვის განკარგულებაში და დადგენილებაში არა ჩვეულებრივ პუნქტუალურია. განსაკუთრებით პატრ. პეტრე ცნობილია, როგორც დიდი ქუყისა და განათლების პატრონი კაცი, თანამედროვე შესანიშნავ კონსტანტინეპოლელ პატრიარხის მიხეილ კელლურისა (1043-1059), რომელიც (პეტრე) თვალსაჩინო შუამავლის როლს თამაშობდა აღმოსავლეთ დასავლეთ ეკლესიათა შორის, როცა მეთერთმეტე საუკუნის ნახევარში ჩამოვარდა საბოლოოვო განჩეთქილება რომსა და კონსტანტინეპოლს შუა. შეიძლება სრული ავტოკეფალიობის მიცემით ბერძნები (ანტიოხიელები) ფიქრობდენ საქართველოს ეკლესიის ერთობის განმტკიცებას საბერძნეთის მართლ-

მადიდებელ ეკლესიასთან, რომ ამით დაეფარათ იგი (საქართველოს ეკლესია) რომის ეკლესიის ერთობისაგან. მსგავსად იმისა, როგორც, ქართულ მატთანა თქმულებით, მეხუთე საუკუნეში შემდეგ ხალკიდონის კრებისა 451 წ., რომელმაც განკიცხა მონოფიზიტები, ქართველმა იერარქიამ ვახტანგ პირველის დროს შიილო რომელნიმე საღვთანი და უბირატესობა ეკლესიის სათავეში ქართველ იერარქთა ცულისა იმ მიზნით, რომ დაეცვა იგი საბერძნეთის ეკლესიის ერთობაში. წინააღმდეგ სომხების და სირიის მონოფიზიტებისა, რის მიზნით მეექვსე საუკუნეში ანტიოხიიდან შემოდიან საქართველოში 13 მამანი, რომელთაც აღმოსავლეთ საქართველოს სხვადასხვა ადგილებში დაარსეს სავანეები მონოფიზიტების და ცეცხლის თაყვანისმცემელთა წინააღმდეგ, რომელთა პროპაგანდა დიდ საკუთრებას უმზადებდა აღმოსავლეთ საქართველოს განსაკუთრებით მეხუთე და მეექვსე საუკუნეებში. ეს ბრძოლა დასრულდა ქართველ მართლმადიდებელ ეკლესიის და სომეხ-მონოფიზიტების სრული განყოფილ დვინის კრებაზე 596 წ., ხოლო ცეცხლის თაყვანისმცემელ სპარსელების ადგილი მეშვიდე საუკუნეში დაიჭირა არაბ-მახმადიანებმა, რომლებთანაც მკაცრი ბრძოლა აუტყდათ ქრისტიანებს. არც ერთი იმ ცამეტ მამათაგანი, რომლებიც საქართველოს მოეფინენ საქადაგებლად, მიუხედავად იმისა, რომ დიდი პატივი და ყურადღება დაიმსახურეს ხალხში, არ აუყვანიათ კათალიკოსის ხარისხზე. ეს ფაქტი ზედმეტი საბუთია იმისა, რომ უფვე მეექვსე საუკუნეში საეკლესიო მართვა-ვაძვეება თავიდან ბოლომდე სავსებით ქართველ იერარქის ხელში იყო.

პრ. აღმაზოვს უკვირს, რომ „ხელნაწერებით მდიდარ ქართულ ლიტერატურულ საუნჯეში“ არ შენახულა საქართველოს ავტოკეფალიობის შესახებ ანტიოქიის კრების დადგენილება! ეს არაფერი გასაკვირვალია: შეიძლება იგი კიდევ მოინახოს მომავალში, მაგრამ საქმე იმაშია, რომ მერვე საუ-

კუნიდან დაწყებული ათასობით შენახული ქართული ხელნაწერები არა თუ შეუსწავლელი და დაუშუშავებელია, არამედ არც კი წაკითხულა და ჯერ კიდევ უბრალო ნუსხის წიგნიც კი არ შეუღდგენიათ მათთვის, ამაზე საყვედურები უსაფუძლოა. პროფესორებს ადვილათ შეუძლიათ განიხილონ საერო და სასულიერო მაღალ სასწავლებლების, ეგრეთვე სამეცნიერო აკადემიის წესდებები და დარწმუნდნენ, რომ **განსაკუთრებული კათედრა**, ქართული ლიტერატურისა არ არსებობს არსად რუსეთის იმპერიაში, არამედ ყველგან ქართული ენა და ლიტერატურა მიწვებულა ან სომხურზე ან საზოგადოთ აღმოსავლეთის ენებზე და ლიტერატურაზე, ხოლო საქართველოს ეკლესიის ისტორია ბიზანტიის ეკლესიის ისტორიაზე, მაგრამ ესეც **ზედმეტ ბარგად მიიჩნის**, რადგან იგი დღეს გამოირიცხულია სასულიერო აკადემიის (პეტერბურგის) უკანასკნელ დროის (1910 წ.) წესდებიდან, და ისიც შემდეგ რამოდენიმე წლის სასარგებლო და ნაყოფიერ არსებობისას მინცდამინც ეხლა, როცა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალობის ისტორიულ და კანონიკურ განხილვის დროს რუსის სამღვდლოებამ სრული უეციკობა გამოიჩინა ისტორიაში და საქართველოს ეკლესიისა და მის სამღვდლოების უფლებებრივ მდგომარეობაში. ავტოკეფალობის აღდგენის ერთ-ერთი მაიძულებელი მიზეზი ის იყო და არის, რომ სამღვდლოებას სურს დაიმუშაოს თავის საეკლესიო ძვირფასი ხელნაწერები, რომლებიც დღეს ხვიმირ ქვეშ ყრია და ღებება. მაგრამ ამის ნივთიერი შეძლება არ შესდევს მას, რადგანაც საბატონო და სენასო გლეხებთან ერთად, ეკლესიისაც წაერთვა მამულები და გლეხები გასულ საუკუნის დასაწყისში, ხოლო მოხმარება იმ ფულისა, რომელსაც მართებლობა იძლევა ნაცვლად წართმეული მამულებისა, სამღვდლოების განკარგულებაში არ არის.

საქართველოს ეკლესიის ისტორიის და მეცნიერების სფერაში კერძო მოწყალეობაზე და მოხალისე მუშაკებზე იმედ-

ბის დამყარება კი ისეთივე შეუძლებელია საქართველოში, როგორც სხვაგან.

გასაკვირვალია, როგორ ანიჭებენ იურისტ-კანონისტები გადამწყვეტ მნიშვნელობას მხოლოდ საბუთის თვალისწინობას? განა პიროვნებითი, ქონებრივი ან წოდებრივი უფლებები საბუთის თვალისწინებით შეიძლება დამტკიცდეს? განა ყველას აღმოუჩნდება თანამედროვე საბუთები რამოდენიმე საუკუნის წინ შენაძენ წოდებისა ან მამულისა, მაგრამ ამაზე არაფერს დაობს. 1783 წ. რუს-ქართველთა ხელშეკრულობას თან ახლავს სია რამოდენიმე ათეულ ქართველ თავად-აზნაურთა გვარეულობისა, რომელთაგან ერთი მეათედიც ვერ წარმოადგენს საბუთს, გინდ საბუთის პირს, თავისი წოდებისას, რადგან ზოგი მათგანი მაგ. ორბელიანები, თავის შთამომავლობის გვარტომობას ათასობით და ორი ათასი წლობით ითვლიან. გარნა აუცილებელი სიძველე და შეუდავებელი სარგებლობა თვისი უფლებებით მრავალ საუკუნეთა განმავლობაში, მოწმობანი და ჩვენებანი თანამედროვეთა და თვითმხილველთა, ბოლოს, ყოვლად ძლიერი „ჩვეულება“, ან ჩვეულებრივი უფლება, რომელსაც, კანონებს გარდა, ეკლესიაც ასეთ მაღალმნიშვნელობას აძლევს, — ყველა ამათ განა არ შეუძლიათ დაკარგული საბუთის მაგიერობა გასწიონ?

პრ. აღმაზოვი ბრძანებს, რომ ვითომ საქართველომ ავტოკეფალობა პოლიტიკურ მიზეზთა გამო მიიღო. ეს ტყვილია. ავტოკეფალობა მან მიიღო კულტურულ და ეკლესიურ-სარწმუნოებრივ სიმწიფისა და სიმტკიცისათვისაც.

მეათე საუკუნიდან არაბების ძლიერება შესუსტდა, თურქ-სელუჯუკებმა, რომლებიც მეთერთმეტე საუკუნეში გამოჩნდნენ წინა აზიაში, ვერაფერი დიდი ვნება მიაყენეს საქართველოს, მან უკუაქცია იგინი და თვით ჯერ კიდევ მეათე საუკუნედაწვე იწყო გაერთიანება ერთ დიდ და მძლავრ სახელმწიფოთ, რაც გაგრძელდა მონგოლთა შემოსევამდე შეცამეტე საუკუნეში. ასე რომ, მაგალითად, ვალსამონის

დროს მეთორმეტე საუკუნეში, საქართველო გავრცელდა ზღვიდან (შავი-ზღვიდან) ზღვამდე (კასპიის ზღვამდე), მისი სამოქალაქო და საეკლესიო კულტურა არ ჩამოუარდებოდა ბიზანტიის იმპერიის ბევრ ნაწილების კულტურას და გაცილებით წინ იდგა ბევრ მის თანამედროვე ევროპის ფეოდალურ სამეფოთა კულტურაზე. ერთი სიტყვით, თავის ეკლესიის სრულ ავტოკეფალობის მიღების ხანებში საქართველო თავის დიდების ძლიერების და კულტუროსნობის უმაღლეს წერტილზე იდგა. ამას გარდა ცნობილია, რომ ავტოკეფალობა ეძლეოდა ეკლესიებს სხვა და სხვა მიზეზების გამო; მაგ. რომი ცნობილ იქმნა ავტოკეფალურ ეკლესიად, როგორც ძველი სატახტო ქალაქი; კონსტანტინეპოლმა მიიღო ეს უპირატესობა, როგორც მეფის **ახალმა** სატახტო ქალაქმა, თუმცა კულტურით ბევრათ დაბლა იდგა ბიზანტიის ბევრ მეორეხარისხოვან ქალაქებზე; მაკედონიამ შექმნა საუკუნეში, როცა მას თითქმის არავითარი კულტურა არ ჰქონია, ძალისა გამო იუსტინიანე მეფის ბრძანებისა (ნოველლა), მიიღო ავტოკეფალობა, როგორც ამ მეფის **სამშობლომ**; იერუსალიმმა, — როგორც ქრისტიანობის სარწმუნოებრივმა შუაგულმა, თუმცა უფრო კულტურულ ქალაქად პალესტინაში ცნობილი იყო პალესტინის კესარია, სადაც მიტროპოლიტი იჯდა. როგორც ცნობილია, ერთი უმთავრესი მიზეზთაგანი რუსეთის ეკლესიის ავტოკეფალობისა შეთქმნა საუკუნის დამლევს თურქთაგან მეთუთხმეტე საუკუნეში კონსტანტინეპოლის დაქვერება იყო, სიმორე და დაბრკოლებანი რუსეთის იერიქიის კონსტანტინეპოლის საპატრიარხოსთან თავსუფალ მიმოსვლა — ურთიერთობაში. ერთი სიტყვით, იყო მიზეზები პოლიტიკური, გეოგრაფიული და არა სარწმუნოებრივ-კულტურული.

ყველა ზემონათქვამის შემდეგ ჩვენი აზრით სრულიად ცხადია პროფესორ აღმაზოვის დასკვნების დაუსაბუთებლობა და თვითნებობა, იმ დასკვნების, რომლებიც მოყვანილია ოთხ მის დებულებაში. თავის დასკვნის პირველ მუხლში პრ. აღმა-

ზოგი ამბობს, რომ „საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალობა არ არის ისეთი რამ, რომელიც მას **დასაბამიდგან** (ხაზი უ. აღმაზროვისა) ეკუთნოდეს: იგი ისეთი მოვლენაა, რომელიც, თუმცა კანონიერად დამტკიცებულია, მაგრამ დასაბამი ამავე ეკლესიის ისტორიაში აქვს... და როგორც ასეთი, შესაძლებელია მოისპოს კიდევ.“ კარგი, მაგრამ ავტოკეფალობა, მაგ. კონსტანტინეპოლის ეკლესიისა დასაბამითა და ბოძებულ აქვს ეკლესიურ დამსახურებათა საფუძვლით? მიუხედავად ამისა თათრები ინახავენ და უფლიან მას აგერ ხუთი საუკუნის განმავლობაში. ეს ახალი თეორია „**დასაბამითი**“ ავტოკეფალობისა აღიძრა კრების წინასწარ კამისიის მეორე განყოფილებაში პრ. ოსტროუმოვის წყალობით. მას არავითარი საფუძველი არ აქვს კანონებში. კანონი: „დაცულ იქმნეს ძველი ჩვეულებანი“, ეკუთვნის არა მხოლოდ ეკლესიურ მართვა-გამგეობის ფორმას, არამედ მთელ ძველ ჩვეულებებს ერთად, რომლებიც შეუმუშავებია ამა თუ იმ ეკლესიას მთელ თავის ცხოვრება-შოქმედების განმავლობაში და განსაკუთრებით ასეთ ძველ და კონსერვატიულ ეკლესიას, როგორც არის საქართველოს ეკლესია. საეკლესიო ისტორიის ახლო მკოდნეებმა, კარგათ იციან, რომ არა მხოლოდ ის ავტოკეფალები გამხდარან მსხვერპლად იძულებითი მოსპობისა, რომლებიც არ სარგებლობენ ამით „დასაბამიდგან“. სიტყვები: „მიკვდლება, შეერთება, დამორჩილება, გაერთიანება“, რომლებსაც იმეორებენ პრ. აღმაზროვი და სხვები შესახებ საქართველოს და რუსეთის ეკლესიების ურთიერთ შორის კავშირისა, არ არის სწორი და კანონიერი ტერმინოლოგია, არამედ ეს არის „დატყვევება“ ანუ „დამორჩილება“ (поробощение) ერთი ეკლესიისა მეორისაგან, მასთან უძველესისა, უფლებით ძლიერისა, საერო მთავრობის დახმარებით. ბოლოს ამ კანონისტებს ავიწყდებათ ან განზრახ სტოვებენ უყურადღებოთ, რომ საქართველოს ეკლესია, რომლის მართვა-გამგეობა 1811 წლამდის ეკლესიურ ნიადაგზე სწარმოებდა, ამ დროიდან მისი

მართვა-გამგეობა უნდა წარმოებულყო „სასულიერო რეგლამენტის“ ძალით, რომელიც სპეციალურათ რუსეთის ეკლესიას ებოძა 1721 წ., რომლის მოქმედების გავრცელების უფლება სხვა მართლმადიდებელ ეკლესიაზე მას არ მისცემია. თავის დასკვნის მეორე მუხლში პრ. აღმაზოვი იმეორებს ზემო დარღვეულ მოსაზრებას, რომ ვითომ განაწილება საეკლესიო ადმინისტრაციულ ცენტრებისა უთუოდ უნდა ემორჩილებოდეს პროვინციების სამოქალაქო დაყოფას, რაც მაინცდა-მაინც არ უშლიდა ეგვიპტეში, პალესტინაში და ანტიოხიაში მჯდარიყვენ პატრიარხები, თუმცა საქრისტიანო სამეფოები ამ ქვეყნებში არ ყოფილა, როგორც დღესაც არ არის. მესამე მუხლში პრ. აღმაზოვი აცხადებს, რომ საქართველოსა და რუსეთის ეკლესიების შეერთების დროს პირველს, ვითომ კანონების ძალით, უთუოდ ქვემდებარეობითი ადგილი უნდა დაეჭირა... დიახ ეს ეკლესია, რომელიც წარმოსდგა მეოთხე საუკუნეში, მიიღო ავტოკეფალობა არა უგვიანეს მეთერთმეტე საუკუნისა, უნდა „ჩამდგარიყო ქვემდებარეობით მდგომარეობაში“ ისეთ ეკლესიასთან, რომელიც წარმოსდგა მეთერთმეტე საუკუნეში, ავტოკეფალობა მიიღო მეთექვსმეტეში, პატრიარხობა უკვე მოესპო 1721 წელში და შემდეგ ამისა მისი მართვა-გამგეობა სწარმოებს პეტრე დიდის „სასულიერო რეგლამენტის“ ძალით. ბოლოს, პრ. აღმაზოვი, რომელიც ასე მკაცრათ თხოულაბს საბუთს საქართველოს ეკლესიის ანტიოქიის პატრიარქისგან მეთერთმეტე საუკუნეში განთავისუფლებისას, ხომ არ მიიღებს შრომას წარმოადგინოს **საბუთი**, რომლის ძალითაც მოესპო ეს თავისუფლება საქართველოს ეკლესიას, „თავისუფლება, რომელიც მოგვიტანა მაცხოვარმა“, და რომლის (საბუთის) ძალითაც იგი **შეუერთდა** რუსეთის ეკლესიას. ასეთი საბუთი არასოდეს არ ყოფილა და არც არის, და კანონისტებიც, რომლებიც მუდამ გაიძახიან დასწერენ, გაერთიანებაზე, შეერთებაზე და სხვ. და სხ., ლაპარაკობენ და მოქმედებენ არა კანონიურად და არა შეცნირულად. ამ

არა კანონიურ აქტს, უფრო სამართლიანი იქნება, უწოდოთ, როგორც ზემოთაც ვსთქვით, მხოლოდ „დატყვევება და დამონება“. უკანასკნელ, მეოთხე მუხლში პრ. აღმაზოვი ამბობს, რომ საქართველო შემოერთებულ იქმნა მეტწილად საუკუნის დამდეგს, როცა ვითომ „იგი ისეთ მდგომარეობაში იყო ჩაყენებული, რომ უთუოდ უნდა დეკარგა თავის პოლიტიკური დამოუკიდებლობა (ეს ხომ უმისოთაც დაკარგული ჰქონდა მას!) და ჩავარდნილიყო არა ქრისტიან ხალხთა ხელში, მაშინ საქართველოს ეკლესიაც „დაემორჩილა“ უწ. სინოდს ვითომდა „მისი იერარქიის — სამღვდელთა სურვილით, რაზედაც ქვევით გვექნება ლაპარაკი.

ა. ცაგარელი.

(შემდეგ იქნება).

2
v 133